

Một cuốn chuyên may mắn nhất của tôi là tôi mua được trong hàng sách cũ một bộ Encyclopedia Britannica in Latin ngữ trung thế kỷ 18 mà giám đốc Pigneau đem về cho chúa Nguyễn.

Qua bộ sách ba volumes (tập – DCVOnline) này, tôi đã đào sâu vào những mặt xây thành, đúc súng, huấn luyện hải quân ... là căn bản văn minh Tây phương mà người ngoại quốc giúp cho chúa Nguyễn khi nhận thức của ông gia tăng vượt trội trong một thế gian ngổn. Đó chính là những cơ sở đáng chú ý nhất trong việc thoát xác của Nguyễn Ánh thành công.

Trên đây, Bá Đa Lộc (i) vốn nhìn đời của con mắt thiêu thiêu vì người ta cho rằng sẽ tham gia của ông có manh tâm đưa người dân vào chiếm đoạt của ta. Bởi ngoài lý do chính trị, những người trong vấn đề kiến thiết và giới thiệu người theo khuôn mẫu Tây phương còn nhiều đi tìm hiểu sâu thêm những những mặt. Đó cũng là vấn đề then chốt đưa lên bàn cân một miền Nam (Gia Long) người theo cách kiến Tây Phương và miền Bắc (Quang Trung) học đòi theo cách thức của Trung Hoa.

Tu sĩ Pierre Joseph Georges Pigneau
Nguồn: allposters.com

Điều đáng nói là chính triều Nguyễn vì muốn nâng cao “thiên mệnh” cho vua Gia Long nên họ không muốn chấp nhận những điếm theo chế độ này, coi những người Âu chỉ như một số “lính đánh thuê” chứ không phải là “cố vấn kỹ thuật”. Khi thành công, vua Gia Long chỉ trở nên họ bằng cách tiếp cận bằng cách không họ, nên không nói rằng chế độ giám sát họ trong lớp áo nghi phù phiếm của triều đình. Trong một thế gian ngổn, những người Âu bắt đầu đi gôn họ. Do đó chúng ta biết về họ rất ít qua một số tài liệu thu thập ngoài.

Cũng trong thế kỷ mà chúa Nguyễn đang nhận lãnh cạnh tranh, Nguyễn Quang Bình (Nguyễn Huệ) lôi cuốn người vào cái vòng kim cô của Trung Hoa, tiếp giới thiệu tính chính thức của Lê triều (cuối của chi Nguyễn Thanh Việt 1788-9, cuối phong năm 1789 đưa qua Bắc Kinh để Bát Quái Khánh Thọ năm 1790) sang việc làm nhiệm vụ của một phiên thuộc. Sau khi vấn đề, vua Quang Trung đã

Nguyễn Huệ, Nguyễn Ánh và vua Càn Long

Tác Giả: Nguyễn Duy Chính

Chúa Nhật, 15 Tháng 1 Năm 2012 09:01

mau mẽ thi hành nhữg yêu cầu của nhà Thanh (sai Ngô Văn Sở làm thuớ sớ đồ đợc tiớu trớ giớ c bớ) đợ chớ ng tớ khớ năng “vớ an” phớ ng Nam. Trong cùng mớ t lúc, ông tung ra nhiớu chiớ n đợ ch nhớ đánh sang Lào, đợ p Lê Duy Chớ, truy sát cớ p biớ n ... đợ ng thớ i đợ n sớ c xây đợ ng kinh đô mẽ i nhớ đợ “khoa võ công” vớ i Trung Hoa nhớ triớ u Nguyễn nhớ n xét. Mớ t sớ sớ gia cớ n đợ i đã cho rớ ng Nguyễn Huệ đã làm kiớ t tớ n sớ c dân trong mẽ y năm trớ vì.(1)

Năm 1792, khi thớ y chúa Nguyễn đợ t nhiên vớ n lên thành mẽ t đợ ch thớ đáng ngớ i, nhớ t là chớ trong mẽ t trớ n thớ i đã đợ t sớ ch toàn bớ chiớ n thuyớ n cớ a vua Thái Đợ c cớ a Thớ Nớ i, Nguyễn Quang Bình mẽ i tớ nh giớ c vớ i vàng quay xuớ ng đợ i phó vớ i phớ ng Nam. Trớ n hớ a công kinh hoàng đợ đã khiớ n vua Thái Đợ c phớ i viớ t thớ cớ u cớ u nên vua Quang Trung iớ p tớ c gớ i hớ ch cho dân chúng thuớ c vùng Quớ ng Ngãi đợ trớ n an và thông báo viớ c đem quân chinh thớ o.

Tuy nhiên, cớ n bớ nh thớ ng hàn ngã nớ c – tái phát hay mẽ i nhiớ m sau khi thân chinh đánh sang Lào ?? – đã đợ a ông đợ n cái chớ t khá mau chóng i tuớ i 39. Ngớ i kớ vớ ông không đợ c nhớ cha, triớ u đình iớ chia ra nhiớu phe phái, kớ ng Thùng, ngớ i ng Trát(2), đánh giớ t iớ n nhau. Nhiớu công thớ n iớ iớ c bớ loớ i trớ đợ a đợ n nớ n ngoớ i thích Phớ m Văn Hớ ng, Bùi Đợ c Tuyên, Trớ n (Nguyễn?) Quang Diớ u, Bùi Thớ Xuân ... thớu tóm quyớ n hành trong tay.

ỚỚ *Vua Gia Long (Nguyễn: wikipedia)*

Tôi tớ hớ i, nớ u nhớ Nguyễn Huệ nghe iớ i vua anh chớ phát triớ n thớ c iớ c đợ làm chúa phớ ng Nam, không đánh ra Bớ c và tớ p trung nớ iớ c vào viớ c loớ i trớ đợ đợ ng nhà Nguyễn, thì vớ ng triớ u kớ tiớ p sớ là nhà Nguyễn Tây Sớ n chớ không phớ i là Nguyễn Gia Miêu. Đúng nhớ đợ tính cớ a Nguyễn Nhớ c, vớ ng triớ u Tây Sớ n sớ bành trớ ng thớ iớ c sang Chân Lớ p và Xiêm La, hình thành mẽ t quớ c gia “tròn trớ a” hớ n, đợ t đợ i nhiớu hớ n đợng vai mẽ t cớ a ngõ quớ c tớ và nhớ t là không tiớ p cớ n vớ i Trung Hoa, tránh đợ c nhớ ng đợ do đợ trớ c tiớ p tớ phớ ng Bớ c.

a) Chiớ n đợ ch Viớ t – Thanh, hay đúng hớ n trớ n đánh Tớ t Kớ Dớ u mà tớ trớ c đợ n nay vớ n đợ c coi là mẽ t chiớ n công hiớ n hách cớ n đợ c xét đợ n đợ i nhiớu khía cớ nh mẽ i, trong đó sớ can thiớ p cớ a Thanh đợng có nhớ ng nguyên nhân chớ quan và khách quan. Chiớ n thớ ng năm ngày đợ chớ là mẽ t khúc nhớ c đợ o (prelude) mẽ đợ u cho tớ ng quan Thanh – Viớ t khớ ng khít năm năm kớ tiớ p cớ n nghiên cớ u kớ càng hớ n.

Nguyễn Huệ, Nguyễn Ánh và vua Càn Long

Tác Giả: Nguyễn Duy Chính

Chúa Nhật, 15 Tháng 1 Năm 2012 09:01

Từ trước đến nay, vì các tác động chi phối nên luôn luôn là một đấng tài đức của chúng. Tuy nhiên, tác động đó của họ đã mang lại những hậu quả thật đáng kinh ngạc khi chúng ta lùi ra xa một chút để nhìn vấn đề cho đúng rõ ràng.

Đấng đức công nhận làm chủ nước Nam, vua Quang Trung phải tuân thủ những yêu cầu của nhà Thanh trong mô hình thiên triều – phiên thuộc. Tác động của một cái danh vĩ “An Nam quốc vương” trở thành một hậu quả nên trong suốt hai năm liên (1789-1790) triều đình Tây Sơn chủ trương tước đoạt quyền lực cho phù hợp với tình hình mới. Một ngoài, vua Quang Trung đức coi như một phiên thuộc hàng đầu, bản thân Nguyễn Quang Bình thực không khác gì một người con yêu cầu của vua Càn Long với một người đã nhìn vào đời thực, An Nam đã thành một hành tinh quay chung quanh một trục và cũng lún theo sự suy bại của Trung Hoa.

Giới thiệu sĩ mệnh bạc, trong tâm tư họ hàng với nhà Thanh như một mô hình đã trở thành cuộc nghiệp và hào hùng khi đức “du học” Bắc Kinh. Tuy đã bị xóa bỏ trong thời nhà Nguyễn, nhưng vẫn với những chuyên “nhà Thanh” (sang nước Thanh) thời Tây Sơn vẫn chiếm một vị trí đáng chú ý đáng kể so với các thời kỳ khác. Chính sự liên lạc với nhân sự và một đấng nghiệp chuyên đi trong thời kỳ này nên người triều Quang Trung khi nhìn chúng ta phải đánh giá lại những vấn đề, các vấn đề “Quang Trung thực, Quang Trung giả”.

Tiền Nhà Tây Sơn (Nguôn: TCN-NCT)

Chỉ trong vài năm, liên hệ giữa nước ta và Trung Hoa đã lên đến đỉnh cao của thời kỳ Nguyễn Quang Bình nắm quyền hôn một hoàng đế (3) và tước vị xin Thanh triều nâng cấp từ ba năm lên hai năm một lần triều cống, (4) một đấng thái ngoại giao đưa đến những hậu quả còn nhiều vấn đề. Trong gần một trăm năm triều Nguyễn, qui chế này làm nước ta hao tốn thêm bao nhiêu của cải của bao giờ đức tính đức. (5)

b) Với cuộc đời của vua Lê Chiêu Thống, ông đời đời cho sự phân hóa và bạc nhược của miền Bắc sau khi họ thực quyền lực của họ Trần tàn rã. Lê triều trong khoảng gần 200 năm sau cùng chỉ là một cây tầm gửi đức treo lên đời làm cảnh cho xã hội những thực tế không thể nào. Khi đời đời cho vua Lê làm tay sai, bản nước, người chép sự đã đời đời hóa quá đáng một tình trạng chính trị phức tạp.

Thực ra, trong khung cảnh và mô hình thiên triêu – phiên thuộc, vai trò của nước ta đối với Trung Hoa không chỉ hạn chế vào việc cung cấp hay giúp đỡ một cá nhân mà đúng là quan trọng vĩ mô, lợi và hại. Mục tiêu tối hậu của Thanh triều là một phần nam nước ta làm phân giới cho họ, thôn phạt và tuân thủ những gì họ yêu cầu nên dù Lê Duy Kỳ, Nguyễn Quang Bình hay Nguyễn Phúc Ánh thì cũng không có gì khác. Tuy yêu ghét cá nhân có thể khác nhau nhưng nào những một khi thực tế là bài của mình đã một phần thì Trung Hoa sẽ sàng “thay ngựa”.

Năm 1802, khi Nguyễn Ánh đang trên đà thống trị vua Gia Khánh đã không cho sự gia cố của Nguyễn Quang Toản lên Bắc Kinh của vua Lê để tránh một tình huống khó xử, cũng chỉ yêu cầu vua Gia Long cho phép thân nhân của Nguyễn Quang Bình được an táng ở Trung Hoa như vua cha Càn Long từng cho giúp Lê Duy Kỳ. Nhưng vua Càn Long còn sống, có thể anh em vua Cảnh Thịnh cũng sẽ đi vào vết xe của vua Chiêu Thống và triều đình Tây Sơn cũng sẽ bị lên án một cách nghiêm khắc có khi còn tàn nhẫn hơn triều Lê.

Một trong những điều kiện để viết số cho “thực” là nếu nghiên cứu về một giai đoạn nào mà chúng ta lợi có một hoàn cảnh tương đương với thời điểm đó thì cũng dễ thông cảm. Việc thân quyết nhà Lê chủ yếu lo lắng và bắt truy sát thực không khác gì cảnh ngộ của những người bị nhắc ra đi 30 năm trước của vua Lê và bảy tội sống lưu vong ở Trung Hoa cũng thật gần với những chính khách miền Nam lưu lạc ở nước ngoài.

Có điều ngày hôm nay, trong khung cảnh mới, những người ra ngoài không đến nơi phố thị hay, nhọc nhằn nhọc nhằn nhân vì không phải “gióc tóc, đổi áo” mà vẫn có quy tắc do, mưu làm gì thì làm, nếu không nói rằng cuộc đời đổi xem ra đúng như của họ, một ít. Vậy mà sau 36 năm chúng ta vẫn còn nghe tiếng oán hận thì vua Lê và tông trong khung cảnh đổi cay đắng của chúng ta không thể ít nước một. Khi bắt truy vấn về việc có liên lạc với trong nước để “phiên loạn”(6) hay không, vua Chiêu Thống đã khai ruột mình lòng:

Duy Kỳ từ khi đến kinh đô, được chọn trở về triều đình hoàng đế, cho gia nhập vào kị binh, cho chức vụ bổng lộc. Duy Kỳ vì nhậm chức nghe lời Hoàng Ích Hiên xin được an táng ở Cao Bằng, Lạng Sơn các nơi đó đến nơi bắt cách của chòm mũ và đai (tóc của của nhà Thanh, phân biệt theo chòm mũ và màu đai) cùng bổng lộc, bắt cấm không cho đi đâu, do đó thống của chúng tôi (Lê Duy Kỳ bắt nhập vào kị binh để quy phục của đô thống) là Kim di nhân (Kim Giản) quyết thúc của kị nghiêm một.

Những người được trở về An Nam đều khải hành cách biệt, Duy Kỳ của thống được gộp họ bao giờ, cũng chỉ được biệt việc họ được trở về An Nam thì làm thế nào mà lén lút đến dò hỏi để tin về.

Đến những năm trước Duy Kỳ vì một lúc họ đến nghe lời Hoàng Ích Hiên nên mưu mô trình xin, thì nay họ hận không kị binh thì đâu còn dám vọng tưởng gì nữa. Việc Duy Kỳ ám thông tin từ

Nguyễn Huệ, Nguyễn Ánh và vua Càn Long

Tác Giả: Nguyễn Duy Chính

Chúa Nhật, 15 Tháng 1 Năm 2012 09:01

hoàn toàn không có thất, chỉ mong mình sát cho.(7)

Thất đúng là “Chút lòng trinh bạch nay xin chửa” (Kiều). Chính vì thế, khi làm một nghiên cứu nhân vật như Nguyễn Huệ và vua Càn Long thì không thể không nghĩ đến chính mình.

Khi đào sâu vào chi tiết, chúng ta mới thấy rằng quan niệm đối đãi của người bình dân và tầng lớp quan Hoa – Việt trong các truyện tiểu thuyết hoàn toàn không sát với thực tế nếu không nói rằng còn có những hậu quả đáng sợ khi những hài vô lý kia sẽ tỏ ra một tâm cảm “không biết mình, không biết người” mà hậu quả sẽ vô cùng to lớn.

Dù ba bài viết đã đưa ra khá nhiều chi tiết, chúng tôi chỉ mới gợi ý thi thoảng một vài vấn đề cần nghiên cứu. Việc giao thiệp với Trung Hoa là những vấn đề lớn mà mới khi xích gần lại với nhau, dù thất số mỗi bên cũng nhìn nhận nhau ta rêu rao hay chỉ là cái thế chấp nhượng nhượng thì hậu quả sau cùng vẫn chưa hẳn đã tốt đẹp như mong đợi.

Trên lý thuyết việc nghiên cứu về bang giao Thanh – Việt thời Tây Sơn, việc đặt trọng tâm quá cao vào trận đánh Thăng Long đã khiến cho sự quan tâm của chúng ta một quân binh. Cho đến nay, với tất cả những gì tôi đã biết, đã đọc, tri thức đỉnh Quang Trung cũng phải đi theo những thông tin mà những tác giả phải chấp nhận: thế nên phải làm phiên thuật trong khung cảnh “thế nước loạn” như mới tri thức khác.

Vua Càn Long (Nguồn: chinapage.com)

Liệt kê lý do diến tiến tái lập hòa bình, việc bang giao giữa Trung Hoa và Đại Việt sẽ dĩ nhiên hành sự mạnh mẽ và nhanh chóng cũng vì cả hai đều có nhu cầu xích lại gần nhau: vua Quang Trung cần giữ quy tắc với chính danh để lo ngại trở ngại khi quay sang đối phó những đe dọa từ phía Tây và phía Nam, Thanh triều trái lại cũng cần có một phiên thuật gửi đi đáp ứng những mong đợi từ đây là một phiên thuật thân sang chúc thọ vua Càn Long năm 80 tuổi.

Chính vì nhäng đäng thuän nhä thä, khó khăn ban đäu chäng qua chä đä “räa mät” cho phäi phép và mät khi vän đä thä điän đä xong, täc đä bang giao trä nên phi thäng, hän hän nhäng triäu đäi khác.

Trong khi phái đoàn Nguyễn Quang Hiän lên Bäc Kinh nhän säc än thì sä thän nhà Thanh thúc giäc triäu đình Tây Sän chuän bä làm ä phong väng. Đây cũng là än đäu tiên trong äch sä mà sä thän Trung Hoa phäi chä ä Nam Quan đä nghe ngóng tin täc, äi phäi trì hoãn nhiäu än vì Nguyễn Quang Bình bä bänh bät ngä không ra käp đäa đän nhäng câu häi còn äu äi đän ngày nay.

DCVOnline - (i) Bá Đa Läc là phiên âm tä tiếng Hán ää (Bách Đa Läc) hayää (Bá Đa Läc) mà ngääi Trung Hoa phiên âm tä “Pedro” (Portugese), Petrus (Latin), Pierre (French) tên cäa tu sĩ Pháp, Pierre Joseph Georges Pigneau hay Pigneau de Béhaine còn gäi là Cha Cä. (Nguän: Stochastikon GmbH, Wikipedia).

DCVOnline biên täp, minh hoä và đä täa. Chú thích cäa tác giä.

- (1) Nguyễn Huệ theo đäng hä cäa Ngô Thì Nhäm áp đäng chính sách “hä khäu”, bät dân đeo tín bài. Chính sách này đäc bãi bä khi vua Cänh Thänh lên näi ngäi.
- (2) Nguyễn Quang Thùy đäc gäi nôm na là ông hoàng Thùng, Nguyễn Quang Toän là ông hoàng Trát mà có ngääi cho räng chính là Trät vì ông ta có môi trä.
- (3) Theo näi dung các lá thä cäa vua Quang Trung thì quä ông có ý nhäm đän mät công chúa nhà Thanh nhäng có ä ông không biät räng khi đó vua Càn Long không còn mät ngääi con gái nào chäa gä chäng.
- (4) Triäu Lê, näc ta ba năm mät än triäu cäng Trung Hoa, sáu năm gäp hai än làm mät cho ngääi đäm sang. Tä năm Quang Trung thä 5, ä thay đäi thành hai năm mät än, bän năm sai sä đäm sang.
- (5) Theo các văn thä chính thäc thì ngày mäng 2 tháng Năm Càn Long 57 (1792), träc khi qua đäi chäng vài tháng Nguyễn Quang Bình đã täu lên xin đäi ä triäu cäng. Cäng vät cäa näc ta träc đây là: ä häng bäng vàng, bình hoa bän cái tät cä täng cäng näng 209 äng. Vàng vän 21 thoi (mäi thoi 10 äng). Chäu bäng bäc 12 cái, näng täng cäng 691 äng. Bäc vän 69 thoi (690 äng). Träm häng 960 äng. Täc häng 2368 äng. Trong văn thä trä äi chäp thuän, nhà Thanh không nói gì đän viäc thay đäi sä äng và tra trong đän ä đäi Nguyễn, danh sä mäi än triäu cäng vän giäng nguyên.
- (6) Phiän loän (ää) nguyên nghĩa là quät bùng lên đä gây räi
- (7) An Nam Đäng, tài liäu 3 (bän däch NDC). Văn Hiän Tùng Biên (Đài Bäc, Quäc Phong, 1964) tr. 412

Nguyễn Huệ, Nguyễn Ánh và vua Càn Long

Tên: Nguyễn Duy Chính

Chức vụ: Giảng viên, Trường Đại học Sư phạm Hồ Chí Minh
